

grundede „Aftonbladet“ og var dets Redaktør i en lang Aarrække. Hiertas Deltagelse i Debatten er som Regel velgjørende saglig, sammenlignet med Forhandlinger i de fleste Nutids Rigsdage, hvad der ikke udelukker, at han ved Lejlighed kan tage fat paa Personer og være bidende vittig.

At Værket er saa oplysende og tiltalende, skyldes i høj Grad Hr. Gustaf Aldén, der har lagt det store Stof udmærket til rette, med den samme Omsigt og Grundighed, som vil være mangfoldige bekjendt fra hans ypperlige, i mange Oplag udkomne „Medborgarens bok“. Det er kun Hiertas Udtalelser, som meddeles, men Aldén har kort og upartisk anført ogsaa andres Deltagelse i Debatten og givet Oplysning om Sagens Behandling i alle Stænder, endvidere er alt bleven samlet omkring det enkelte Emne, saaledes at Læseren med Lethed og Interesse følger Forhandlingerne. Værket giver derfor en let Adgang til at studere hele det offentlige og politiske Liv i Sverige igennem et halvt Aarhundrede (Hierta sad i Rigsdagen fra 1828 til 1872).

Ogsaa om Danmark vil man finde Oplysninger, saaledes ret hvasse Forhandlinger om Øresundstolden, der sammenlignes med Afgiften til Barbaresktaterne; ligeledes er meddelt det interessante Foredrag om den svenske Rigsdag, som Hierta holdt i det Skandinaviske Selskab i Kjøbenhavn 1844; han var den første Svenske, som talte her, og paa den Tid var „Aftonbladet“ forbudt i Danmark. Om Orla Lehmanns Tale ved denne Sammenkomst og hans Evne til at elektrisere Tilhørerne skriver Hierta, at han ikke véd andet at sammenligne det med end, at han er en Jenny Lind paa sit Omraade. Iøvrigt var Hierta, hvor varme skandinaviske Følelser han end i mange Henseender nærede, uenig med de national-liberale i Ejderpolitiken; den vil „aldrig i Evighed“ føre til Maalet. — I første Bind findes en Gjengivelse af et af den danske Portrætmaler Lars Hansen malet Oliemaleri af Hierta.

Joh. Stp.

Dr. J. P. Jacobsen har med sin bog: *Manes. De Døde og Menneskelivet* (1914) paabegyndt offentliggørelsen af en række

studier, hvis endelige emne, efter forfatterens fortale at dømme, er: aarsagerne til og forklaringen af den middelalderlige katolske kirkes godssamlende evne. Denne evne ser forf. endnu bevaret hos den katolske kirke, medens de kirker, som „reformationen“ er gaaet henover, har mistet den. Reformation vil sige dels: konfiskation af kirkegods, dels: afskaffelse af helgendyrkelse og sjælemesser; da nu konfiskation af kirkegods fandt sted ligesaavel indenfor den katolske kirke som indenfor de reformerede, maa *ergo* aarsagen til, at de reformerede kirker tabte deres godssamlende evne søges i afskaffelsen af helgendyrkelse og sjælemesser. Men helgendyrkelse og sjælemesser, det er atter kultusen af de døde, blot i kristent klædebon; derfor maa man gaa tilbage til dødekultusens oprindelige og førkristelige form, og den bliver derfor naturligt æmnet for det første, under ovennævnte titel offentliggjorte bind af disse studier.

Den slutningsrække, der fører forf. frem til denne problemstilling, forekommer jo vel nok noget syllogistisk og apriorisk, og det svimler en lille smule for den uforberedte læser, naar han lidt senere erfarer, at „dødecultusen fremtræder i de ny-europæiske folks historie som en af de mægtigste for ikke at sige den mægtigste af alle sociale og økonomiske factorer i samfundslivet — et kraftigt modbevis mod den marxistiske historieopfattelses almengyldighed“ (1). Men lader man nu de mangfoldige betragtninger ligge, hvortil denne bemærkning ved sin syndige vidtsvæven og upræcighed opfordrer, og indrømmer, at der paa forhaand maa siges at være meget, der taler for det udgangspunkt, Dr. Jacobsen har valgt, saa glemmer man hurtigt fortalen under læsningen af bogen selv. Efter en kort oversigt over den græske dødekultus føres man ind i den interessante redegørelse for den romerske dødekultus, der er bogens egentlige emne. Dr. Jacobsen har her bygget sin fremstilling op paa et materiale, der hidtil ikke har været udnyttet som grundlag for en historisk skildring, nemlig den store mængde af romerske gravskrifter fra de nærmeste aarhundreder før og efter vor tidsregnings begyndelse; et materiale, som forfatteren, som den udmærkede og lærde filolog han er, har særlige betingelser for at behandle. Ved dets hjælp er det lykkedes Dr.

Jacobsen at give et meget anskueligt billede af den udbredte folkelige dødekultus, som var nøje knyttet til selve graven, og som var et udtryk for de hos folkets store masse levende forestillinger om de dødes og de levendes indbyrdes afhængighed og samansvarlighed, om at den dødes efterliv i fylde og varighed var afhængigt af og blev bestemt ved de efterlevendes ihukommelse og kærlige omsorg. Og med stor finhed og kraft paavises det derefter, at disse forestillinger havde saa dyb rod i den store masses tankegang, var saa folkelige, at de usvækkede eller dog kun let modificerede gik over i „kristendommen“; Monnica, Augustins moder, er det yndefulde og fint skildrede eksempel paa, hvor naturlig denne dødekultusens overgang maatte forekomme det fromme, kærlige sind. Naturligvis mødte den som hedensk brug fra først af modstand hos de kristne polemikere, men jo mere de kristne fra at være en rodløs, samfundsfjendsk sekt, der stod mod al gammel samfundsmæssig brug, udvidede sig til en folkekirke, der nu i sig optog og omfattede folkets bedste elementer, des kraftigere levede dødekultusen videre i den, fandt endog indgang i selve dens trosbekendelse som troen paa „de helliges samfund“ og potenseredes i kultusen af de store, hellige afdøde, helgenerne. Disses særlige kultus synes at skulle være emnet for næste bind.

Der er fornylig fra autoritativ filologisk side (A. B. Drachmann i Nordisk Tidsskrift 1914 s. 231 ff.) med al anerkendelse indvendt imod Dr. Jacobsens fremstilling, at selve hans materiale er af en meget usikker og vanskelig karakter, at han er tilbøjelig til at tillægge det en efter den forbindelse, hvori han benytter det, varierende beviskraft (gravstenenes dismanibus) og at han noget voldeligt fortolker literære mindesmærker af højeste rang (Tacitus' Agricola) ud fra de folkelige synsmaader, som manifesteres i gravindskrifterne, og disse Prof. Drachmanns indvendinger er utvivlsomt berettigede. Men naar det fra samme side bebrejdes Dr. Jacobsen, at hans sympati er paa deres side, som han betegner „som „godtfolk“ eller „ordentlige mennesker“ : de mennesker, som ikke læser, ikke hører og ikke tænker, men — i alt fald paa religiøst omraade — gør som deres fædre før dem“, saa vil denne indvending næppe kunne godtages af

en historisk anmelder paa et omraade som det, forfatteren behandler. Lad det være indrømmet, at de rosende epitheta er noget udæskende og kan tiltrænge den korrektion, som Prof. Drachmann giver dem, lad være, at historien ikke selv i almindelighed anlægger en saadan synsmaade, saa kan dens berettigelse i en historisk skildring ikke forkastes. I alt fald Lecky har i sin „History of the rise and influence of rationalism“ paa samme maade gjort omformningen netop af den store masses, af „godtfolks“ tankegang til genstand for sin undersøgelse, og sikkert vilde historien være vel tjent med oftere at anlægge denne synsmaade. Thi naar historikeren i faa og korte sætninger vil genfremstille aarhundreders herskende tankegang og ligesom genkalde klangen af den hele menneskeheds korsang, saa bør han ikke fortrinsvis lytte til og gentage de enkelte røster, der hæver sig over mængden; han maa først og fremmest søge at faa de manges mumlen, massens brus med i sin tekst, selvom han ganske vist ikke behøver at rose den for vellyd. Langsomt og ofte umærkeligt fuldbyrder historien sig, langsomt og ofte umærkeligt dukker forestillingerne op, samarbejdes de og forsvinder de. Mellemklassens „traditionsbundethed“ nævnes da — naturligvis — ogsaa af Prof. Drachmann som en mægtig faktor i historiens proces; sikkert havde historikeren, hvis han oftere gjorde dens herskende tankegang til det centrale i sin genfremstilling af tiderne, sjældnere at grunde over aarsagerne til det pludselige lysende fremspring eller det pludselige dybe fald; og selv Dr. J.'s udæskende værdsættelsesmaade skal vel, naar alt kommer til alt, kun tages for en noget haandfast indskærpen af, at det er mellemklassens forestillinger i det hele taget, der er genstand for hans betragtning, at forf. engang for alle har stillet sig paa dens standpunkt og derfor ogsaa anfører de forestillinger, den nærer om sig selv. Men det berettigede er der utvivlsomt i Prof. Drachmanns kritik paa dette punkt, at Dr. Jacobsen mere end nødvendigt betoner stilstanden i mellemklassens forestillingsudvikling, at han ikke fremhæver, om og hvorledes den folkelige dødekultus modificeredes ved optagelsen i kristendommen, og at han synes ligesom at ville overse, at den egentlige dødekultus?

langsomme og umærkelige omformen og forsvinden indenfor den kristne kirke er et ligesaa interessant fænomen som dens indgliden deri. Men det er jo muligt, at skildringen heraf er forbeholdt et senere bind.

Og hermed hænger det sammen, at det ikke er muligt at udtale noget skøn om det planlagte værks betydning for den egentlige historieforskning, førend der foreligger mere deraf end dette første bind. De senere aar har set en for Danmark rig litteratur af religions-historiske studier over kristendommens første fremvækst, Drachmanns og Erslevs skildringer i „Verdenskulturen“ af kristendommens første oprindelse og udbredelse i Romerriget har givet en samlet fremstilling, og de religions-historiske smaaskrifter har uddybet de enkelte træk. Vi har deri set kristendommen som den store optager og samler af den antike og orientalske verdens allevegnefra sammenbragte religiøse ideer. Men denne receptive karakter bevarede kristendommen jo ogsaa efter at den kom til samliv med de vest-europæiske og germanske folk, kristendommen vedblev at være det store reservoir, hvori regnvandet fra alle slags religiøse skyer, der formørkede den klare himmel, samlede sig, men hvori det ogsaa filtreredes og efterhaanden og delvis sivede væk. Det skulde efter Manes synes, at en skildring af denne proces, de germanske religiøse forestillingers opsamling og omdannelse i kristendommen, maatte være Dr. Jacobsens egentlige opgave, og at han med held maatte kunne give denne naturlige fortsættelse af de kristelighistoriske studier; man maa haabe, at hans videre studier maa holde sig herindenfor og ikke lade ham glide ud til den gendrivelse af „den marxistiske historiefattelse“, hvormed hans fortale truer os.

Erik Arup.